

1. НАУКА – ПРАКТИЦІ

Валентин Вікторович Тесленко,
доктор педагогічних наук,
головний науковий співробітник
Інституту обдарованої дитини
НАПН України,
м. Київ, Україна

УДК 37.041

САМООСВІТА ВЧИТЕЛІВ У СУЧАСНОМУ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

В статті здійснено аналіз організації самообразования учителів в общеобразовательном учебном заведении. Раскрыта сущность понятия самообразования учителя, его актуальность, значимость и характерные особенности. Главная цель организации рассматриваемого системного процесса состоит в создании необходимых условий для действенного саморазвития педагогических работников, приобретения ими необходимых современных предметных, методических, психолого-педагогических, культурных знаний и умений, которые обновляются на протяжении всей учительской деятельности. Подчеркнута особая важность личностно-ориентированного подхода, осуществления эффективного научно-методического сопровождения и создания положительной развивающей самообразовательной среды в учебном заведении. В конце работы сделаны соответствующие выводы.

Ключевые слова: самообразование учителя, принципы, функции профессионализм, творчество, научно-методическое сопровождение, индивидуальный подход, мотивация, самосовершенствование, саморазвитие.

The article presents the analysis of the organization of self-education of teachers in secondary schools. The essence of the term of self-education of teacher, its relevance, importance and characteristics are given. The main purpose of the organization of a system process which is under consideration is to create the necessary conditions for effective personal development of teachers, to get the necessary modern subject, methodological, psychological, educational, cultural knowledge and skills, which are updated throughout the teaching activities. The particular importance of a person-centered approach, of effective scientific and methodological support and creation of positive developing self-educational environment in secondary school is outlined. At the end of article the respective conclusions are made.

Key words: self-education of teachers, principles, functions professionalism, creativity, scientific and methodological support, individual approach, motivation, self-improvement, self-development.

Характерною особливістю суспільства ХХІ ст. є динамічне прискорення соціально-економічного та науково-технічного розвитку, що потребує висококваліфікованих фахівців, здатних до постійного підвищення власного професійного рівня та адекватного сприйняття суспільних змін. Сучасна наука визнає, що необхідні фахові, психологічні та моральні якості конкурентоспроможної особистості, здатної відповісти новим викликам сьогодення, формуються у процесі цілеспрямованої самоосвіти.

У наукових колах не існує однозначного тлумачення поняття самоосвіти, його сутності та теоретичного статусу. У різних енциклопедичних виданнях самоосвіта трактується як цілеспрямована пізнавальна

діяльність, що здійснюється та коригується людиною, у процесі якої відбувається набуття необхідних систематичних знань у будь-якій сфері та поступове самовдосконалення особистості. Дослідники надають різні визначення цього терміну. Так, учений А. Айзенберг вважає, що самоосвіта – це «систематична пізнавальна діяльність особистості, що слугує вдосконаленню її освіти», а також «безперервне продовження загальної і професійної освіти, завдяки чому актуалізуються та розширюються знання, заповнюються прогалини в духовному розвитку людини» [2]; Г. Коджаспирова розглядає самоосвіту як «систему розумового й світоглядного самовиховання, що містить вольове й моральне самовдосконалення, але не ставить їх своєю

метою», а також як «спеціально організовану, самостійну, систематичну пізнавальну діяльність, спрямовану на досягнення певних особистісних або загально значущих освітніх цілей» [6]. У своїх працях академік Б. Райський трактує її як «вищу форму задоволення пізнавальних інтересів, що ґрунтується на рівні свідомості й організованості під впливом мотивів сили, на рівні відношення людини до життя, пізнання» [9], натомість Е. Шукліна визначає самоосвіту як «вид вільної діяльності особистості (соціальної групи), яка характеризується вільним вибором і спрямована на задоволення потреб у соціалізації, самореалізації, підвищенні культурного, освітнього, професійного й наукового рівнів, отримання задоволення і насолоди» [10]. На її думку, «самоосвіта – це вільний і більш складний вид освітньої діяльності, оскільки він пов'язаний з процедурами саморефлексії, самооцінки, самоідентифікації та відпрацюванням умінь та навичок самостійно набувати актуальні знання і трансформувати їх у практичну діяльність» [10].

Л. Вишневська під самоосвітою розуміє «діяльність особистості щодо досягнення внутрішньо за- своєних цілей щодо власного виховання, освіти, розвитку і професійної підготовки, співвіднесених з вимогами і цінностями суспільства, що, будучи складною організованою системою, містить засоби пошуку та засвоєння соціально значущого для особистості досвіду, процес і результат набуття досвіду, і є підставою для подальшого руху до саморозвитку та самореалізації у відношеннях» [3].

Необхідно зазначити, що феномен самоосвіти складний і багатогранний, вивчення якого вийшло за межі педагогічного процесу та знаходиться у між- дисциплінарній площині дослідження. М. Бердяєв, В. Зеньковський, М. Мамардашвілі, В. Швириєв та інші розглядають його з позицій філософської науки як процес загальнолюдської життєдіяльності; А. Арет, А. Ковальов, Г. Сухобська (психологія) – у сфері проблем саморозвитку та самовиховання особистості, а Л. Митіна – як процес запобігання «професійному самовигоранню»; Г. Зборовський, Д. Передня, В. Турченко, Е. Шукліна (соціологія) тлумачать самоосвіту в сфері проблем соціуму як неформальну освітню діяльність; багато хто з педагогічних дослідників – у контексті вміння самостійного оновлення знань, умінь та навичок, готовності особистості до самостійної життєдіяльності.

Зазначимо, що в багатьох наукових працях про- відних учених самоосвіта трактується як діяльність, спрямована на розвиток здібності особистості самостійно визначати й усвідомлювати мету та задачі діяльності, обирати відповідні дієві засоби їх досягнення, здійснюючи при цьому функції самоконтролю, самоаналізу та саморефлексії. Таким чином, основними характеристиками самоосвіти необхідно визнати особистий характер, усвідомленість, цілеспрямованість, систематичність та наявність стійкої мотивації.

Особливої ролі набуває проблема самоосвіти для педагогічних працівників, оскільки педагогічна

діяльність має велику соціальну значущість, спрямо- вану на передачу соціального досвіду та культурного надбання суспільства, що, у свою чергу, висуває ви- моги до особистості вчителя, його спроможності та вміння до постійного професійного самовдоскона- лення. Аналіз відповідної психолого-педагогічної лі- тератури вказує на наявність певних теоретичних на- працювань у цьому напрямі. Так, специфіка процесу розвитку вчителя у системі внутрішньошкільної без- перервної освіти розглядається у праці О. Акулової, М. Кряхтунова, С. Писаревої, Н. Сергєєвої, А. Тряпціної та інших; проблеми професійного саморозвитку вчителів і засоби його здійснення є предметом уваги таких учених, як Б. Ананьєва, Л. Аболіна, В. Андрєєва, Т. Браже, Т. Везірова, Г. Гаджієва, В. Слободчикова, В. Серікова та інших. Зазначимо, що у наукових до- слідженнях з проблем підготовки та становлення вчи- телів використовуються різні поняття – «педагогічна самоосвіта», «психолого-педагогічна самоосвіта», «самоосвіта педагогічних кадрів», «самоосвіта вчите- ля (педагога)» тощо.

У контексті нашого аналізу доцільно приділити увагу визначенню поняття «самоосвіта вчителя». Учений М. Косенко надає йому таке тлумачення: «Самоосвіта вчителя – саморегульована пізнавальна діяльність, орієнтована на вдосконалення професій- ної діяльності і особистісний розвиток» [7]. На думку Н. Кузьміної, це «цілеспрямована самостійна діяль- ність вчителя щодо вдосконалення наявних і набуття нових психолого-педагогічних і методичних знань та їх творче використання відповідно до характеру вико- нуваної діяльності» [8]. Деякі дослідники визначають два види самоосвіти вчителя (педагога): 1) у широко- му сенсі, тобто перший, коли вчитель удосконалює власні знання та вміння у різних сферах діяльності; 2) спрямовано на досягнення мети розвитку та вдо- сконалення спеціальних знань та умінь вчителя, його діяльності та майстерності. Наведені види самоосвіти діалектично пов'язані та доповнюють один одного.

Певна група науковців трактує самоосвіту вчи- телів як самоорганізований і самокерований процес пізнання (результатом якого є нові знання), спрямова- ний на задоволення потреб особистості у соціалізації, що також забезпечує індивідуалізацію, культурний розвиток особистості, основними критеріями якого є самопізнання, самоаналіз, самоконтроль, самооцінка, суб'єктність, самореалізація, професійна компетент- ність. Зауважимо, що наявність різноманітних підходів до визначення поняття самоосвіти вчителя свідчить про його складність, глибинність та багатогранність.

Мета написання статті полягає у необхідності всебічного осмислення та визнання зростаючої ролі самоосвіти вчителя ЗНЗ в сучасних умовах та ефек- тивного впровадження у практичну діяльність педа- гогічних колективів.

Бачимо доцільним використання у нашому аналізі більш деталізованого тлумачення поняття самоосвіти вчителя, а саме: «багатокomпонентна і безперерв- на самостійна діяльність, що містить соціальну,

загальноосвітню, навчально-предметну, психолого-педагогічну та методичну самоосвіту, кожна з яких є багаторівневою системою, взаємопов'язаною та взаємопроникаючою одна в одну».

Актуальність та необхідність сучасної вчительської самоосвіти визначається і обумовлюється специфікою та важливою соціальною роллю педагогічної діяльності, а також останніми об'єктивними освітніми тенденціями, пов'язаними з потребами суспільства, що суттєво змінюються, наявним швидким прогресом науки і практики, новими вимогами до здатності людини оперативно реагувати на зміну суспільних процесів, бути готовою до розв'язання нових, складних і нестандартних задач професійної діяльності, самовдосконалення та самореалізації.

У сучасних реаліях сформувалися певні нові протиріччя, що потребують професійного розв'язання, а саме: між запитами суспільства у постійному зростанні професіоналізму вчителя та відсутністю належних умов щодо його професійного саморозвитку в ЗНЗ, а також між зростаючою роллю професійного самовдосконалення вчителя та недостатньою розробленістю відповідного інструментарію на шкільному рівні. Наголосимо також на тому, що сутність вчительської самоосвіти буде полягати, на нашу думку, в опануванні механізмів розумової праці, вмінні своєчасно визначати та ефективно долати проблеми, що виникають, самостійно планувати та реалізовувати власну траєкторію загального та професійного творчого зростання.

Самоосвіта вчителів у навчальному закладі має здійснюватися на основі цілеспрямованого та системного підходу з обов'язковим урахуванням індивідуальних можливостей та відповідного ступеня готовності кожного педагогічного працівника.

Дієвість комплексного планування, організації та системного впровадження самоосвіти вчителів у просторі ЗНЗ буде визначатися науково обґрунтованим концептуальним баченням педагогічного колективу стратегії цього процесу, професійною розробкою загальної цільової самоосвітньої програми закладу та індивідуальних (для кожного педагогічного працівника) програм, створенням сприятливого шкільного позитивного самоосвітнього середовища, використанням відповідних сучасних підходів і технологій, що забезпечуватиме оптимальний особистісний саморозвиток кожного вчителя. Важливо чітко визначити мету, принципи, функції, змістовне наповнення, відповідні умови, специфічні характеристики й особливості цього складного процесу.

Мета організації і цілеспрямованого впровадження системної самоосвіти вчителів у ЗНЗ, на нашу думку, буде полягати у створенні оптимальних умов для ефективного саморозвитку вчителів, набуття ними нових сучасних загальних, навчально-предметних, методичних, психолого-педагогічних, культурних знань та вмінь, що постійно оновлюються у процесі педагогічної діяльності.

Варто зазначити, що відмінна особливість самоосвіти вчителя полягає в тому, що результатом його діяльності є ефективність розвитку учнів (тобто продукт

самоосвітньої діяльності вчителя має стати засобом впливу на учнів), а не тільки власне самовдосконалення в особистісному та професійному плані.

До основних функцій, притаманних самоосвіті вчителя, можна, на нашу думку, зарахувати наступні:

- набуття, накопичення, доповнення та поглиблення знань у площині базової та професійної освіти;
- компенсація подолання недоліків базової та професійної освіти;
- розвиток самосвідомості, пам'яті, мислення, рефлексивних здібностей тощо;
- допомога подолання вузької спеціалізації та сформованих стереотипів, осмислення педагогічного досвіду і власної діяльності;
- сприяння формуванню індивідуального стилю професійної діяльності;
- формування творчого підходу до педагогічної діяльності, супроводження творчої самореалізації;
- встановлення відповідних зв'язків між науками, навчальними предметами, віком;
- формування образу навколишнього світу та власного місця в ньому, визначення шляху професійного буття тощо.

Самоосвіта охоплює широке коло питань, разом з цим її *спрямованість* має бути орієнтована, передусім, на розуміння та опанування тих напрямів професійної діяльності, що є актуальними для сучасної середньої освіти, але не були предметом вивчення при отриманні відповідної педагогічної освіти (розвивальне навчання; диференціація і індивідуалізація навчального процесу; модульне навчання; проблеми педагогічного спілкування; особливості навчання у навчальних закладах нового типу – ліцеях, гімназіях, коледжах, колегіумах; блок важливих проблем, пов'язаних із формуванням наукового світогляду учнів, їх духовної культури, громадянського виховання тощо).

У процесі організації самоосвітнього процесу вчителів важливо дотримуватися відповідних *принципів*:

- системного підходу щодо планування та організації самоосвіти;
- демократичності, що надає можливість права вільного вибору вчителем змісту та форм самоосвіти;
- індивідуальності (відповідність змісту самоосвіти наявному рівню готовності вчителя, його інтересам і нахилам);
- послідовності та безперервності у формуванні вмінь самоосвіти (взаємозв'язок освітніх заходів і самоосвіти вчителів);
- випереджаючого характеру змісту освіти (врахування не лише наявних, але й прогнозованих проблем у сфері освіти);
- перманентності переходу від нижчого ступеня до вищого;
- варіативності, що передбачає гнучкість та різноманітність змісту, методів і форм підвищення освітнього рівня вчителів;
- добровільності характеру самоосвіти;
- зв'язку з реальною практичною діяльністю вчителів;

- стимулювання бажання вчителів до саморозвитку та самоорганізації.

Необхідно зауважити, що сучасні концептуальні моделі вчительської самоосвіти ґрунтуються на визнанні пріоритетності ідей особистісного підходу та наданні їй відповідного культурологічного характеру. Тому впровадження системної самоосвіти вчителів потрібно здійснювати з позицій розвитку культурно-освітнього простору ЗНЗ на основі ідей особистісно орієнтованої освіти, передбачивши при цьому реалізацію певних кроків:

1) створення відповідної системи, що інтегрує методологічну, методичну та науково-дослідницьку діяльність вчителів у сфері самоосвіти (при цьому вона має відповідати таким характеристикам, як цілісність та динамічність);

2) забезпечення комплексу умов, що дозволяють реалізувати систему підготовки вчителя до самоосвітньої діяльності (актуалізація ціннісних аспектів самоосвіти; розробка відповідних самоосвітніх програм; визначення особистісних мотивів, зацікавленості вчителя в особистісно-професійній самоосвітній діяльності; використання самоаналізу, самооцінки та самоконтролю тощо).

Важливе значення щодо ефективного впровадження самоосвіти має також врахування сукупності мотивів, що спонукають вчителів до самоосвіти, а саме:

- необхідність опрацювання щоденної поточної інформації для підготовки навчальних занять, зборів, різних заходів тощо;

- прагнення до творчої діяльності, відступу від шаблонів і традиційних схем, бажання внести власну новизну та інноваційні підходи у навчально-виховний процес тощо;

- бажання будувати професійну діяльність не відстаючи від стрімкого розвитку науки, сучасних психолого-педагогічних поглядів провідних теоретиків і практиків, своєчасно та адекватно реагувати на зміни у суспільному житті, бути постійним інтелектуальним і моральним авторитетом для учнів;

- конкурентоспроможність вчителя, прагнення до визнання власного професіоналізму з боку колег, адміністрації навчального закладу та батьківської громадськості;

- прагнення до кар'єрного зростання та самореалізації у житті;

- наявність матеріального заохочення вчительської праці (категорії, надбавки, премії тощо), що вимагає високої кваліфікації та майстерності вчителя, що, у свою чергу, потребує постійної роботи над власним удосконаленням.

Організацію комплексної самоосвітньої діяльності в умовах діяльності навчально-виховного закладу важливо здійснювати за напрямками та поетапно. У теорії та практиці існують різні підходи щодо сутності та послідовності відповідних етапів, серед яких доцільно, на нашу думку, визначити наступні:

- *установчо-діагностичний* – створення позитивного фону щодо самоосвітньої діяльності; вивчення

й аналіз рівня особистісно-професійного стану вчителя, ускладнень, що мають місце у педагогічній діяльності; долучення вчителя до роботи щодо самоаналізу, осмислення послідовності власних дій тощо;

- *організаційно-практичний* – засвоєння необхідних професійно-педагогічних знань; перевірка нових методів діяльності; розробка індивідуальної траєкторії особистісного професійного росту вчителя та залучення кожного педагога до відповідної самостійної діяльності на основі внутрішньої позитивної мотивації;

- *творчий* – осмислення, аналіз та узагальнення накопичених педагогічних знань; надбання відповідного індивідуального досвіду самореалізації, самоствердження та самовиховання; формування вмінь вчителя до творчої самоосвітньої діяльності; реалізація творчої активності вчителів в освітньому просторі навчального закладу; долучення вчителя до творчої діяльності, спрямованої на опанування сучасних технологій освіти тощо;

- *підсумково-оціночний* – підведення підсумків власної самостійної діяльності, узагальнення та відповідний аналіз; оцінка готовності вчителів реалізувати новий власний творчий потенціал у практичній діяльності; педагогічна рефлексія змісту та методів самоосвітньої діяльності, а також її результатів; апробація нових підходів щодо самоаналізу під час самоатестації та планової атестації (критичний аналіз уроків, самохарактеристика власних педагогічних умінь та професійно-особистісних якостей, оцінка наявного рівня самоконтролю у педагогічному спілкуванні) тощо.

Зауважимо, що на означених рівнях самоосвіти вчителів важливо приділяти особливу увагу формуванню їх методологічної культури, що проявляється у методологічних вміннях цілепокладання; визначенні головних принципів; відборі та перебудові змісту; моделюванні та конструюванні умов і засобів, які формують і розвивають особистісні структури. У процесі методологічного пошуку формується суб'єктність, співавторство, створення навчального матеріалу, що є неодмінною умовою наступного формування вчителем відповідних цінностей його учнів.

Важливим напрямом загальної діяльності впровадження самоосвіти є збагачення змісту самоосвітньої діяльності педагогічних працівників на провідних засадах гуманістичної педагогіки. У цьому випадку особливість змісту самоосвіти вчителів визначається необхідністю оволодіння широким колом знань, які мають надавати вчителю системні знання про людину як суб'єкта освітнього процесу та гуманістичної спрямованості сучасної освіти. Наголосимо, що належна організація діяльності педагогічного колективу навчального закладу щодо утвердження основних ідей гуманістичної педагогіки (які вимагають від учителів ціннісного ставлення до педагогічної культури і прагнення до саморозвитку; системних знань про базові закономірності розвитку учнів; професійного розуміння та цілеспрямованих дій щодо соціального захисту дітей з урахуванням реального

оточуючого середовища тощо) сприятиме успішно-му особистісно-професійному зростанню вчителів. У контексті цього підходу у практичній діяльності необхідно планувати та здійснювати відповідне цілеспрямоване науково-методичне супроводження, що може реалізовуватися у різних формах:

- система теоретичних семінарів заданої спрямованості;
- пошук подолання проблем самоосвітньої діяльності вчителів на засіданнях науково-методичної ради, предметних та міжпредметних методичних об'єднаннях, творчих групах тощо;
- науково-дослідницька діяльність творчих лабораторій вчителів-новаторів;
- робота спеціальних консультаційних пунктів щодо надання оперативної фахової допомоги з боку вчених і провідних спеціалістів;
- проведення відповідних науково-практичних конференцій, круглих столів тощо;
- корекція та індивідуальна допомога вчителям у реалізації індивідуальних самоосвітніх програм.

Зазначимо, що науково-методичне супроводження вчительської самоосвітньої діяльності буде більш ефективним, якщо воно здійснюватиметься у межах відповідної цільової програми, реалізація якої має містити обов'язкове врахування наступних чинників:

- вивчення та аналіз наявної освітньої та соціальної ситуації у мікрорайоні навчального закладу;
- визначення на науково-обґрунтованій основі основних напрямів розвитку й орієнтирів освітньої системи (навчальний заклад);
- аналіз інноваційних процесів змістовного та організаційного характеру, що відбуваються у культурно-виховному просторі навчального закладу;
- визначення об'єктивних показників оцінки стану та результатів діяльності навчально-виховного закладу;
- наявність та перспективи поширення педагогічного досвіду кращих учителів, створення авторських «вчительських шкіл» тощо;
- активізація співпраці із закладами системи післядипломної педагогічної освіти та університетами тощо.

Необхідно зауважити, що важливою сучасною тенденцією організації самоосвітньої діяльності вчителів є його спрямованість на індивідуалізацію самоосвіти. Тому важливими є розробка та створення індивідуальної самоосвітньої програми кожним педагогічним працівником відповідно до наявного стану та тенденцій розвитку освітньо-виховного середовища. У сучасній науці існують різні підходи до створення вчительських самоосвітніх програм, що можуть успішно використовуватися педагогічними колективами у відповідній діяльності. Серед них, на наш погляд, заслуговує на увагу й концептуальне бачення вченого О. Ганченка, що полягає у наступному:

1) фонові загальноосвітня самоосвіта є частиною життя вчителя (читання художньої літератури та періодичних видань, дитячої літератури, перегляд окремих телепередач, відвідування театрів, музеїв, виставок, лекторіїв, різноманітних курсів тощо);

2) фонові педагогічна самоосвіта передбачає перегляд і читання педагогічної періодики, нових книг з педагогіки, психології, методики; збір і систематизацію власної бібліотеки та накопичення корисних матеріалів для діяльності (що є потребою для вчителя);

3) перспективна професійна самоосвіта передбачає діяльність над певною психолого-педагогічною або методичною проблемою, що обрана для вивчення на основі педагогічного самоаналізу, упорядкованого тривалого терміну (при плануванні роботи над головною проблемою доцільно намітити терміни виконання окремих етапів із самоконтрольованим результатом).

У практичній діяльності педагогічних колективів під час розробки програм індивідуальної самоосвіти затребуваною є модель особистісно-професійної готовності до педагогічної самореалізації у взаємозв'язку таких компонентів, як ціннісно-мотиваційний, когнітивний, емоційно-вольовий, конструктивно-практичний, рефлексивний. За цією логікою доцільною є розробка особистісної програми самоосвітньої діяльності вчителів за наступним алгоритмом:

A: особистісні цілі + особистісні цінності + особистісна «Я-концепція» → B: власна стратегія + власні тактичні задачі розвитку (когнітивні, особистісні тощо) → C: власні індивідуальні дії.

У процесі реалізації змодельованої таким чином індивідуальної програми варто очікувати зростання потреби вчителя до самоактуалізації та самореалізації, розвитку позитивної мотивації вчителя до професійної діяльності та підвищення професійної майстерності. Необхідно також враховувати індивідуальний ступінь готовності вчителів до самоосвіти, що вимагає організації відповідної діяльності на різних рівнях (зазначимо можливий варіант):

- *низький рівень* (потреба до самоосвітньої діяльності розвинена недостатньо, мають місце чисельні ускладнення у здійсненні відповідної діяльності);
- *середній рівень* (є певний прояв потреби до самоосвіти, базовий рівень самоосвітніх знань та вмій);
- *високий рівень* (стійкий прояв потреби в особистісному професійному зростанні, активність щодо самостійного розв'язання педагогічних проблем, використання сучасних технологій та педагогічного досвіду тощо).

Необхідно акцентувати увагу на тому, що синхронізація власних зусиль вчителя у рамках реалізації індивідуальної самоосвітньої програми та послідовного професійно організованого науково-методичного супроводження (підтримки) у просторі навчального закладу є обов'язковою умовою, яка сприятиме ефективності процесу саморозвитку вчителів, підвищенню їх фахового рівня.

Важливим фактором продуктивності самоосвіти педагогічних працівників є створення у ЗНЗ позитивного культурно-освітнього середовища, здатного ефективно забезпечувати особистісний професійний саморозвиток вчителів з дотриманням певних умов:

- обов'язковість науково концептуального обґрунтування комплексної самоосвітньої діяльності; дотримання відповідних базових принципів;

- гармонійне поєднання цільових установок загальних та персональних самоосвітніх програм, врахування індивідуальних особливостей кожного вчителя та специфічних характеристик, притаманних конкретному закладу й оточуючому соціуму;

- спрямованість змісту спланованого безперервного самоосвітнього процесу на вдосконалення особистості вчителя, його індивідуальності, здатності до рефлексії, оволодіння сучасними інноваційними освітніми технологіями і засобами творчої діяльності, забезпечення професійного зростання та успішної самореалізації;

- створення сприятливої самоосвітньої атмосфери на основі права вільного вибору, демократичності, комфортності, взаємоповаги, взаємопідтримки, толерантності тощо;

- налагодження дієвого та цілеспрямованого науково-методичного супроводження самоосвітнього процесу, створення необхідного ресурсного забезпечення, залучення провідних кваліфікованих фахівців, передбачення системи стимулювання тощо.

Таким чином, необхідно наголосити на особливій важливості самоосвіти вчителів на цьому етапі людського розвитку, оскільки лише високопрофесійний, ерудований, здатний до творчого саморозвитку вчитель спроможний сформувати в учнях активну життєву позицію, вміння та потребу до самовдосконалення, прагнення до навчання впродовж життя та успішної самореалізації, тобто тих якостей особистості, що забезпечать молодій людині гарантовану конкурентоспроможність і успішність в реалізації власних життєвих планів у сучасному, швидко прогресуючому інформаційному суспільстві. Зазначимо, що ефективному професійному та загальнокультурному зростанню вчителів сприяє створення комплексної дієвої системи саморозвитку в позитивному самоосвітньому середовищі ЗНЗ. Проблема вдосконалення самоосвітньої діяльності вчителів, створення нових інноваційних моделей у навчальних закладах потребує, на нашу думку, подальшого вивчення на науково-теоретичному рівні та впровадження в масову педагогічну практику.

Використані літературні джерела

1. Андреев В. И. Педагогика творческого саморазвития. Инновационный курс. Кн. 1 / В. И. Андреев. – Казань: Изд-во Казан. ун-та, 1996.

2. Айзенберг А. Я. Самообразование: история, теория и современные проблемы: Уч. пособ. для вузов / А. Я. Айзенберг. – М.: Высшая школа, 1986.

3. Вишневская Л. П. Самообразование как психолого-педагогическая проблема / Л. П. Вишневская, Г. В. Вишневская // Известия ПГПУ имени В. Г. Беллинского. – 2009.

4. Громцева А. К. Самообразование как социальная категория: Учеб.-метод. пособ. к спецкурсу / А. К. Громцева. – Л.: Ленингр. гос. пед. ин-т им. А. И. Герцена, 1976.

5. Зайченко І. В. Педагогіка: Підручник / І. В. Зайченко. – К.: Освіта України, 2006.

6. Коджаспирова Г. М. Культура професійної самоосвіти педагога / Г. М. Коджаспирова. – М., 1994.

7. Косенко Н. В. Самообразование молодого учителя как условие непрерывности его образования: Автореф. дис.к. п. н. – Л., 1990.

8. Кузьмина Н. В. Очерки психологии труда учителя / Н. В. Кузьмина. – Л., ЛГУ, 1977.

8. Райский Б. Ф. Подготовка молодежи к самообразованию – одна из важнейших задач общеобразовательной школы // Развитие у школьников стремления к самообразованию. – Волгоград, 1973.

9. Шуклина Е. А. Самообразование как социологическая проблема: Дис. ... канд. филос. наук. – Екатеринбург, 1995.

10. Чернявская Г. К. Трудный путь к себе: Очерки саморазвития личности / Г. К. Чернявская. – СПб.: Изд-во С.-Петербург. ун-та, 1994.

11. Юдакова С. В. Профессионально-педагогическое самообразование: Учеб. пособ. / С. В. Юдакова. – Владимир: ВГПУ, 2010.